

DE CONSERVANDA
DE VINO DVLCI ET
Albo.

CAPVT XI.

Corpora plus augent tibi dulcia, candida vina,
Alij sic:

Sunt nutritiva plus dulcia candida vina.

*Vinum can-
didum &
dulce.*

Docetur hoc versu candida & dulcia vina, si
ipsis cetera quoq; adfuerint, quam reliqua ma-
ioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa
dulcedini attribuenda est. Nutrimentum enim
hominis, vt copiose admodum lib. 4. de simpl.
medic. fac. capite 14. Galenus monstrat, dulce
aut dulci permistū esse oportet. Quippe dulcia
cum naturæ sanguinis nostri & carnis proxime
congruant, non solum ori & palato, verum & a-
lijs plerisq; visceribus accepta sunt, adeo vt ab
illis auidissime excipiantur. Vngunt enim, im-
plent & restituunt erosas particulas. Atq; ita sa-
ne fit, vt vina quoq; quæ cap. 8. in numero cor-
pus nostrum alentium posuimus, quo dulciora
sunt, eo magis nutriant. Quod etiam Auic. testi-
monio confirmatur, qui 3. 1. doct. 2. cap. 8. ita fere
scriptum reliquit: Vinum quod crassum simul
est & dulce, ijs potissimum conuenit, qui corpo-
ris robur atq; molem sibi parare student. Idem
tract. 1. 2. Cano. cap. 3. causam, cur dulcia pluri-
mum alant, hanc esse tradit: Nempe quod dul-
cibus natura delectetur, & quæ visceribus inest
trahendi vis, eadem auidissime rapiat. Quanquā
vero hic versus de omni vino dulci recte intelli-
gitur, mediocre tamen, quod summum dulcedi-
nis gradum non attingit, præferendum est. Nam
quæ excellenter dulcia sunt, quale Appianū est,
quod

quod Muscatellum, siue Muscatellinum vulgo dicitur, sanguinem corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo, priusquam cōcocta & à superfluitatibus secreta sint, exugit atq; attrahit: quare sanguis serosis & crudis expletur humoribus, adeoq; vt ebulliat atq; putrescat idoneus efficitur. Neq; id solum de vino, sed & de omnibus extreme dulcibus æstimandum est, Adhæc dulcia omnia, quæ sumuntur immodice, corporibus ad patiendum paratis, triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem est. fastidium: Dulcia enim caliditate atq; humiditate sua os ventriculi leniunt ac læuigant, illique affectionem inanitioni ac accurgationi, famis causæ, contrariam inducunt. Secundum. Velox inflammatio atq; in flauam bilem conuersio: ad cuius generationē dulces humores omnes idonei sunt. Quo fit omniū horum maxime mel bilesat, quod dulcissimum fit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt propter tum caliditatem, tum crassitiem, nec conferunt febricitantibus, neq; biliosis, quemadmodū Galenus comment. 2. in lib. 3. de vi&. rat. in morb. acut. luculenter & perspicue docuit. Tertium hepatis atque lienis obstructio. Hæc enim viscera dulcia vehementer appetunt, eaq; ante perfectam concoctionem ad se vna cum facibus trahunt, & maxime hepar, vnde facilius etiam in obstructionis periculum adducuntur, crassa nimium substantia, in qua dulcis sapor fixus ac fundatus est, ad hoc cooperante, vt testis est tract. 1. secundi Can. capit. 3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotiū minus citant ac profundunt. Cæterum aduersus iam dicta tria in-

commo-

commoda acida cumprimis remedio sunt. Ap-
 perentiam cum aciditate reuocant, inflamma-
 tionem frigiditate restringunt, & obstructions
 substantiæ subtilitate recludunt. Et licet vina a-
 liaque nutrimenta dulcia hepar atque lienem
 obstruant, in pulmone tamen contrarium ope-
 rantur: hunc enim ab obstructione liberant. Nā
 in descensu per *divo hal'zov* qui Arabibus Meri
 appellatur, nihil ad ipsum à dulcib. residat, nisi
 subtile: neque sanguis ex rebus dulcibus geni-
 tus ad pulmonem penetrat, nisi prius in hepate
 depuratus atq; in corde tenuatus fuerit, quem-
 admodum id ipsum Galenus comment. 2. lib. 3.
 de vict. rat. in morbis acut. clarissime ostendit.
 Vina itē dulcia minus inebriant. Cuius rei gra-
 uissimum habemus testem Hippocratē, qui lib.
 2. de vict. rat. in morb. acut. aphor. 2. in eum scri-
 bit modum: Vinum dulce vinoso minus caput
 grauat, minusq; mentem ferit. Rationem red-
 dit Macrobius libro. 7. capite 7. Saturnal. Ex di-
 ctis iam omnibus colligitur, corpori quod vel
 naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrin-
 secus obrepente causa extenuatum est vinum
 dulce cumprimis & crassum ac sufficienter co-
 loratum exhibendum esse. Hoc enim eviden-
 ter nutrit, substantiamq; corporis deperditam
 restituit, & impingat. Sed corpori obeso ac pin-
 gui vina tenuia, odore & sapore iucunda subal-
 bida & moderate fortia, magis ex usu sunt. Sitis
 restrictioni adhibendum est vinum album te-
 nue, ac debile. Hoc enim non refrigerat solum,
 sed valide etiam humectat, quo fit vt sitim e-
 tiam facilius depellat: & quanto sitis vrgentior
 fuerit, tanto illud conuenientius sumitur. Ad
 spiri-

spirituū vero & virtutum tum insaturationem, tum roborationem, vinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum & sufficientis fortitudinis vtilius bibitur, idq; cum paucio cibo. Porro affectus thoracis ac pulmonis, qui diurni sunt & sine febre, à vinis mediocris substantia & sapore dulci multum iuuantur, & potissimum qui humoris per sputa expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante diata capite vltimo Galenus docet. Eadem ad alui subductionem perquam vtilia habentur.

D E V I N O R V B R O.

C A P V T X I I.

*SI vinum rubrum niriū quandoq; bibatur,
Venter stipatur, vox limpida turbificatur.*

Hic recensentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

Primum, Ventris constipatio: Quod sane de immoderatiore vini rubri styptici, siue pontici assumptione intelligendum est. Hoc enim cum constipandi, densandi, & astringendi vim habeat, non solum agre in corpus distribuitur, sed aluum quoque suppressit.

Secundum, Gutturis & faucium exasperatio, siue raucitas. Eam enim vina quædam impense rubra siccitate & terrena essentia sua efficiunt. In horum numerum vina quoque rubra Brabantia reponenda sunt. Nam & ipsa sane ob siccitatem & terrenam essentiam fauces exasperant, idque potissimum cum adhuc musta sunt, aluum tamen non cohibent. Musta enim admodum rubentia ventris soluendi vim habent, & hoc

Vinum rubrum non cium.

Faucium exasperatio.

hoc quidem ex multa terrenæ fecis admiffione. Hæc enim propterea quod nitrofa ac falſa qualitate prædita fit, inteſtina mordicans & abſtergens, alui ſubductionem molitur. Ab eiufmodi igitur, dum muſta, id eſt, turbida ſunt ac feruent, abſtinendum eſt. Ex quo enim mordicant, mordax etiam fumus ab ipsis reſoluitur, qui ad cerebrum ſublatus oculos acrimonia ſua corrodit atque rubefacit. Idem de muſtis quoque Brabantia, ſiue ea rubra, ſiue alba fuerint, æſtimandum eſt. Cauſa autem cur fumus iſte mordicet, ex eo eſt, quod vinum vnde diſſoluitur, ſit mordicatum. Oportet enim ſimilem eſſe deſluxum ſubiectæ ſubſtantia, vt comment. 14. libro. 1. aphoriſ. & comment. 2. libro 3. de vict. rat. in morb. acut. Galen. clariſſime oſtendit. In vniuerſum vina craſſa, pontica, ſiue *γυνή* rubra vel nigra opportune ad retentoria facultatis ventriculi aliorumq; viſcerum corroboracionem bibuntur: quando nimirum recrementum vel plura iuſto, vel ramentofa deſcendunt, velut in alui profluuium atque dyſenteria contingit, ſicuti & vina alba auſtera, & quacunque alia adſtringentia medicamenta. In eum uſum & fulua ~~vina~~ profunt, non tamen ſimpliciter fulua, ſed fulua auſtera, quemadmodum Hippocrates libro. 3. de vict. rat. in morb. acut. aphoriſ. 7. & poſt eum in ſuis commentarijs Galenus manifeſte docuerunt. Quibus autem ventri non facile concoquit, ijs vina ſubtilia, vel ſubſtantia & colore mediocria odorata, ſapore iucunda, ſufficienter fortia, ac ſtypticitate quadam participantia conferunt.

DE

DE LETHALIVM VENENORUM
Remediis.

CAPVT XIII.

Allia, ruta, pyra, & raphanus, cum Theriaca nux,
Præstant antidotum contra lethale venenum.

Hic sex referuntur *ἀντιφθόγοι* & remedia
contra lethalia venena ac venenatorum morsus.

Primum, Allium: quod cum aduersus omne
venenorum genus, tum imprimis aduersus vi-
tiosæ accorruptæ aquæ noxas remedio est. Præ-
sumptum enim, quemadmodum id ipsum Dio-
scorides lib. 2. cap. 138. Plinius libro 20. cap. 6. &
Constantinus Cæsar lib. 12. cap. 30. de agricultura,
clarissime ostendunt, vires eius quæ per im-
prudentiam bibitur, inefficaces atq; irritas red-
dit. Auicenna 2. Can. cap. 122. parem facultatem
& Cape attribuit: quo fit vt sub Allio hoc quo-
que comprehendi debeat. Idem 3. 1. doct. 5. ca. 7.
ceu Theriacen vitiosarum aquarum capæ com-
mendat, & maxime quidem, si cum aceto sumat-
ur. Nam cape cum extenuandi, incidendi cum-
que stypticitate quadâ abstergerendi & non igna-
uiter aperiendi vires obtineat, caloreque quar-
tum ordinem accedat, malas aquas, ne frigidita-
te ventriculum offendant, temperat, crassasq; vt
promptius descendant, extenuat. Acetum vero
cum ipso permistum non modo virtutem eius in
aquarum, tum extenuatione, tum penetratione
auget, sed à siti quoque, quam cape mouere so-
let, præseruat. Eadem & in allio ratio est: quare
post crassarum & turbidarum aquarum potum
præcipue cōmendatur. Eas enim vt cito ascen-
dant, extenuat, & ne ventriculo ac intestinis of-

H ficiant

ficiant, venasque obstruant, iuuamentum præstat. Allium præterea Auicenna 3. 1. doc. 5. cap. 4. teste, iter facientibus contra occurrentis aeris frigiditatem mirifice prodest: qua ex causa per diuersas mundi plagas oberrantibus variisq; potu ventibus vtilissime præsumitur: id quod Macer lib. 1. c. 5. hisce etiam versibus innuere voluit:

Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,

Hunc ignotatum non ledet potus aquarum,

Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium quoq; contra virulentatum bestiarum, serpentium & viperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi, prodest, ita vt non aliud magis, si cum vino ingiter adsumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu & cibo valet. Venenatis *μυζαλῶν* hoc est, muris aranei moribus efficacissime cum ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & venenata animalia alij odore fugantur, vt Æmilius Macer loco paulo ante citato his versibus innuit:

Hæc ideo miscere cibis messoribus est mos,

Ut si forte sopor fessos de presserit illos,

Vermibus à nocturnis tuti requiescere possint.

Hanc forte ipse ob causam, aut potius quia sint allia addita apud Virgilium,

Thestylis & rapido fessis messoribus æstu

Allia serpillumq; herbas contundit olentes,

Porro cum foetor alij ijs qui id non degustarunt, longe grauissimus & molestissimus sit, ei quoque rei, ne qui sumpserunt, alios offendant, remedium aliquod adhibendum est. Menander itaque à Græcis autor est, allium edentibus si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extinguere. Quidam tradunt ipsa grauem hali-

halitum non esse factura, si quis ab ipforum esu crudam fabā insuper mandat. Hieronymus Traagus eandem facultatem viridibus etiam Rutæ folijs assignat. Macer lib. 3. cap. 6. Zedoaria radicem id efficere his verbis tradit:

Allia quem faciunt fetorem pellit ab ore.

Cape quoque ex Dioscoridis Anazarbei sententia rabiosi canis moribus cum sale ruta & melle illitum auxiliatur. Eadem ad verbum habet Auicenna 2. Cano. Cap. 122. *Cape* præterea flatus venenatorum in cibo discutit atq; expellit. Et succus, qui ex eius esu plurimus in stomacho gignitur, peculiari quadam proprietate venenatorum noxas frangere à quibusdam creditur. Cæterum silentio illud hoc loco minime prætereundum est, quod Allium, *Cæpe* ac Porrum in cibo non conueniant, neque temperatis, neque calidis corporibus. Nam præterquam quod paucissimum & prauum dant alimentum, acrem etiam atque pungentem sanguinem, maxime si cruda ingerantur, generant: humores tamen crassos tenuant, lentosq; incidunt. Deniq; omnia hæc si cruda edantur, peiores quam cocta succos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. *Torrum* Simeon Sethi calidum & siccum in secundo facit ordine. Vrinam ciet, & noxium sucum creat. Assidue comestum visus hebetudinem & capitis dolorem efficit. Stomacho aduersatur. Difficilia inuehit somnia. Nervos, dentes & gingiuas acrimonia sua lædit: & sanguinem nigrum atque melancholicum generat. Biliosis itaque & melancholicis vitandum est, potissimum si crudum fuerit. *Cepæ* ex quarto sunt ordine excalfacentium,

H 2 ca-

earumque essentia crassarum est partium. Si succum exprimas, quod reliquum est admodum terreæ substantiæ est, eiusque calidæ: at succus aquæ aeræque caliditatis. Si crudæ edantur, humores in stomacho malos, putridos & corruptibiles generant. Difficilia & terribilia inducunt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In morbis costæ etiam lethargicos & phreniticos efficiunt, memoriam & rationem, ut aliqui ferunt, lædunt. Si vero cum electæ carnis iusculo coquantur, plurimum malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum percoquantur, temperant. Si quis tamen crebrius his utatur, in lienis vitia incidit. Tutius igitur est, eas raro attingere. *Allium*, ut Galeno placet, excalefacit quarto excessu, humiditate quidem participat aliqua, sed minore quam cape, in flationes permutat alteratue. Veterem tussim crudum coctumue comestum lenit. Asperas arterias clarificat, & scretum prouocat. Aciem oculorum esu hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus lib. 12. method. medend. cap. 8. Est inquit allium ex eorum ciborum genere, qui & flatum discutiant, & minime sitim inferant. Sunt qui, parum id experti, existimēt maiorem quam capas sitim excitare: sed plane errant: cum non modo non maiorem quam capæ, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium plane eduliorum maxime flatum discutit. Itaque ipse certe agrestium theriacen id appello. Abstinentum tamen ut paulo ante dictum est, assiduo horum trium usu, & potissimum cum is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succū pituito-

tuitosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruariint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

Secundum, Ruta: Eius duo sunt genera: Vnum *Ruta.* satium atque hortense: alterum montanum, syluestreque. Ruta montana syluestrisq; in cibis damnatur, quod ex quarto sit ordine excalfaciendum & siccantium. Satiua vero cum ex tertio sit, in cibos magis admittitur. Est autem non solum gustu acri, sed & amaro. Ex quo sane etiam digerere atque incidere crassos lentosque humores potest. Ob eam vim & per vrinas euacuat. Quin & tenuium est partium flatusque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri, & recti intestini competit, ac Veneris appetitum cohibet, discutit atq; exiccat strenue: est enim eorum ex numero medicamentorum, quæ valenter desiccant. Traditur etiam, quod cruda saleq; condita ac comesta visus aciem mirum in modum exacuatur: ob id antiqui sculptores & pictores hoc cibo assidue utebantur. Nonnulli & succum eius. cum succo foeniculi & melle cōmiscentes, medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt. Verum cum acrimonia quædam oculis infesta succo eius insit, ventilando applicari debet, vt vapor eius tantum, & non substantia oculos pertingat. Quæcunque autem ruta & per se pro lethalium medicamentorum antidoto valet, folijs tritis & ex vino sumptis: contra acinorum maxime & ixiæ, item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Valet & contra scorpionū ictus, & araneorum, apum, crabronū, vesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisue rabiosi morsus. Acetabuli mensura succus, siue semen è vino bibitur, & folia trita vel comman-

H 3 duca-

ducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo vero perunctos aut eam habentes negāt feriri ab his maleficijs, serpentesque, si vratur ruta, nidorem fugere. Folia per se praesumpta, aut cū nuce iuglande aridisq; ficis inefficaces venenorum vires reddunt: contra serpentes simili modo fumere conuenit. Aristoteles libro 9. cap. 6. de historia animalium tradit, Mustelam dimicaturam cum serpente rutam comedere. Odor enim eius infestus est serpentibus: Ruta quoque cum ficibus & amygdalis dulcibus mane sumpta, à veneno praeservat. In sanctuarijs Mithridatis maximi Regis deuioti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturū illo die. Autor est Plinius lib. 23. natural. histor. ca. 8. Eadem Galenus quoq; lib. 2. de antidotis cap. 43. & lib. 2. de aliment. facult. cap. 28. & in libro de cibis boni & mali succi, capite 14 confirmat. De Ruta plura leges apud Dioscoridem libro 3. cap. 44. Plinium lib. 20. cap. 13. Galenum lib. 8. cap. 49. de simpl. medicament. facult. Constantinum Casarem lib. 12. cap. 25. de agricult. & Simeonem Sethi in Syntag.

Tyta.

Tertium, Pyta: Hac namque venenū & praecipue fungorum malignitatē pellunt abiguntq; Quod quidem de pyris syluestribus cum primis intelligendum videtur. De eis enim Dioscorides libro 1. capite 129. ita scriptum reliquit: Aiuunt fungos, si syluestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 2. cap. 28. de lethalibus

me-

medicam. Fructus aut folia pyrastri cum fungis decocta strangulante illam vim auferunt, *esi Actium* tataq; eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aegii- *libr. 13.* neta lib. 5. cap. 54. in hunc scribens modum, in- *cap. 73.* nuere etiam voluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, vim strangulandi quæ fungis inest, tollunt, eademq; in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam Plinius lib. 23. cap. 7. ponderi & pugnanti succo attribuit. Intelligi præterea potest & de pyris aromaticis, quæ sane cum spiritus fragrantia sua corroboræt, veneni etiam noxam pellunt.

Quartum, Raphanus: Eius Græci duo faciunt genera, satiui & syluestris. Satiuus hodie peculiariter Raphanus minor dicitur Syluestris Plinio libro 19. capite 5. teste, Latinis Armoracia appellatur. Satiuus excalefacit ordine tertio, deficcet secundo. Syluestris autem in vitroque efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus contra viperarum ictus auxiliatur. His qui fungis strangulatur tam cibo, quam potu salutaris est. Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne à medicamentis lædatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus boletis & venenis resistit. Si vero raphani succo quis manus suas probe illinat ac confricat intrepide & citra periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpijs impositi raphani vestigio ipsos interficiant, & succus ad hoc magis valere experimēto comprobatur. Si quis præsumpto raphano à scorpio percutiatur, non solum non morietur, sed etiam celerem sanitatē adipiscetur. Raphanus autem ob eam etiam causam contra venena valere dicitur, quod vomitiones moueat, quibus

bus stomachus à noxiis humoribus expurgetur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduersatur. Contra cerasta morsus potum ex vino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calefactione attenuandi atq; incidendi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipso superat: quibus rebus pituitam incidit & absumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoque biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorē crassum ac lentum, & si virtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat. Vomitus cieri per raphanum sumptum ante reliquum cibum, dicit Dioscorides lib. 2. cap. 101. utpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euocandam protrudat. A reliquo autem cibo sumptum, αὐτὰ ὀδον, hoc est, distributionem ciborum in corpus iuuare perhibet, his verbis: Summo tamen cibo sumi debet, quo magis eius distributionem adiuet: cum autem praesumitur, cibum suspendit: quare vomituris commodissime datur ante cibum. Verum Galenus libr. 2. de alim. facult. cap. 70. se mirari ait, tum Medicos, tum idiotas, qui raphanos crudos à cœna σπεψίας ἐνεκα, id est, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipsi quidem, inquit, hanc rem experientia satis sibi exploratam esse affirmant: qui tamen ipsos sunt imitati, omnes laesi fuerunt. Sumpti enim post cibum, coctionē non iuuant, sed impediunt potius. Subinde enim eructant, ventriculū probe claudi non sinunt, caput vaporibus replent, eiq; grauitatem inducunt. Minus tamen officiant qui exigua copia à cœna cum sale & aceto ingerunt: Inde σφύραν καὶ τινὲν ἀλφειοῖαν σπεπύβολον, id est, bonā inge-

ingenii habitudinem ac industriã homini, mentemque quæ recte & perspicue percipiat atque intelligat efficere tradunt. Dioscoridi sensuum etiam aciem excitant: Lienem extenuant, iecini & lumborum doloribus profunt. Nonnulli quoque cum oxymelite vomendi gratia propinant, multamque educunt pituitam, & à febre quotidiana sæpe & quartana liberant. Folia si parua copia sumantur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam quæ collapsa fuerit, excitandam accommodata sunt. Plura de raphano Dioscorides atque Galenus locis paulo ante citatis, Plin. lib. 20. cap. 4. Constantinus lib. 12. de agricul. cap. 22. & Simeon Sethi in Syntag.

Quintum, Theriace: Hæc enim tota substantia sua tam brutis, quam ratione præditis animalibus contra omne veneni genus auxilio est, neminemque pollicito frustrari sinit. Siquidem nullum vnquam à feris, quæ hominem solent interimere, commorsum, hoc statim epoto antidoto periisse, memoriæ est proditum. Nullus eadem præsumpta haud multo post morsu imperitus belluæ veneno ceu illam superante, interiit. In pestifera etiam lue solum hoc antidotum malo correptis prodesse adeo hætenus visum est, vt nullum aliud præsidium tanto malo resistere fuerit idoneum. Namque pestis, tanquam & ipsa existat quædam bellua, haud paucos interimit, verum ciuitates quoq; totas depascetis male conficit. Quippe praua quædam aeris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines, cum respirationis necessitate periculum euitare nequeant, ipsum aerem veluti venenum quoddam ad se per os attrahunt: Theriacen au-

Theriace,

H 5 tem

tem in eiusmodi aëris statu praesumentes, neutiquam à malo corripiuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aëris inspirati malitiam alterans mutansque, ut quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniuriis secarum facit, ut nec à deleterio quopiam possit infici. Consimilis fere virtutis est & aliud quoddam antidotum, quod ab ejus, cui in frequenti usu fuit, nomine Mithridatium appellatur. In qualitate enim atque efficacia theriacæ proximum est, parumque ab ea differt, nisi forte quod Theriacæ paulo calidior, & contra serpentum venena potentior est. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum praesumentem ob firmam corporis constitutionem ex illo preparatam, non potuisse veneno potio interire. Cum enim bellum aduersus Romanos gerens à Pompeio victus in extremis medicamentum veneno sanus mori cogeretur, medicamento epoto eoque copioso ipse quidem non interiit: filia autem ob eximium erga patrem amorem, cum eo mortem volentes oppetere, eiusdem medicamenti potu subito conciderunt. Deinde cum mortem ille obire statim non posset, veneno propter antidotum praesumptum inefficaci, vocato quodam ipsius amico, nomine Bistoco iniunxit ipsum ut iugularet. Atque sic medicamenti opus ferro absolvens, mori ipsum violenter coegit. Hæc fere Galenus in libro de Theriaca ad Pisonem, capite 2. & 8. & 28. Lege plura apud eundem in libr. de usu Theriacæ ad Pamphilianum per totum, & libr. 1. de antidotis, capite 16. & Auicenn. 64. Tract. 3. capite. 1. & 6. 4. Tract. 2. cap. 5.

Sextum, Noces, nempe iuglandes quas nōnuli etiam regias appellant. Hæ multo sane in vsu sunt. Cum ruta & ficis præsumptæ, & à sumpto cibo, lethalibus venenis aduersantur, nec minus si à veneni haustu comedantur. Largius esitatz latos lumbricos pellunt. Cum capæ vero, sale & melle, canis hominisque morsui conferunt. Et hoc de aridis cum primis intelligendum est. Alimentum porro quod corpori præbent, exiguum est. Aridæ viridibus ac humidis peiores habentur: vnguinosiores enim magisq; pingues sunt, itaque facile etiam in bilem transeunt: & quod diutius reconditæ fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueterataris exprimere liceat. Tunc sane concoctu difficiles, & stomacho, præsertim bilioso, inutiles fiunt, atq; bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt, tussientibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, idque cum à cibo sumuntur, linguæ *παρὰ τὸν στόμα* inducunt, & in ore inflammationes & vlcera pariūt. Stomacho meliores fiunt, si cum caricis edantur. Ad vomitiones ieiunis in cibo vtilis. Caterum quæ virides adhuc sunt atque humidæ, neque adstringentis qualitatibus, neque oleosæ conspicue participes, sed magis quodammodo qualitatis expertes, hæ stomacho minus nocent: dulciores enim sunt, faciliusq; concoquuntur, & multo magis, quando & ipsæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad delectionem sunt, siccæ vero minus. Plerique autem ventris subducendi gratia cum garo etiam ipsas præsumunt: in quem vsu virides sunt accommodatiores, vt quæ adstringētis qualitatis minus sint participes. *Quin*

&

& siccarum quoque, si prius (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint macerata, facultas viridibus est adsimilis. Adhæc viridium nuclei à pellicula mundati atque torrefacti aliquantum, si à reliquo cibo commanduentur, ciborum in corpus distributionem adiuuant. Et sic patet in vniuersum, corporibus sanis nuces virides magis quam siccas conuenire. Plura Dioscorides libro 1. cap. 138. Plinius libro 23. cap. 8. Galenus libro 2. de aliment. facult. cap. 28. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE AERE.

CAPVT XIV.

Lucidus ac mundus sit rite habitabilis aer,
Infectus neq; sit, nec olens fœtore cloaca,

Aeris optimi nota.

Hic agitur de prima re non naturali, nempe de Aëre, cuius, vt Galenus libr. 9. cap. 14. metho. medend. & in arte medicinali cap. 85. testatur, nulla est euitandi ratio. Nam in aëre nos ambiente semper versari, comedereq; ac bibere, & vigilare, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hic igitur causæ sine qua non obtinet rationem. Quapropter sedulo hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri potest, quam optimo habitemus. Quod, vt recte consequamur, quatuor eius notæ hisce versibus expressas diligenter consideremus oportet. Quarum prima quidem est, vt sit lucidus, clarus minimeque crassus, aut nebulosus. Crassus enim & obscurus humores confundit, turbidusq; ad cor descendit: quo fit vt spiritus etiam turbidi ac crassi, tum corpus pigrum, ac languidum reddentes, tum animam quoque con-

contristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis viuudum ac iucundum, minusue circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, quam si in lucido ac claro versetur aere, aut mane surgat. Secunda, vt sit mundus, hoc est, exquisite syncerus ac purus, nullisq; vaporibus inquinatus. Impurus namq; iuxta qualitatem & naturam illius quod ipsi admiscetur, cordis temperaturam variat atque immutat, quemadmodum id ipsum Haly Rhoboam comment. 16. in lib. 3. Artis medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit infestus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, sicut post prælia contingit. Nam hunc pestis fere subsequitur: inspiratus siquidem corporis spiritus insicit. Quarta, ne foetorem habeat cloacæ: sub qua sane comprehenduntur & particulares aeris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur, nempe latrinarum, cœni, sterquiliniorum, fouearum, culinæ, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum comportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multo quidem magis, si linum insuper aut cannabis in eis putrescit. Quando enim aer huiusmodi sordibus inquinatus per inspirationem trahitur, spiritus insicit, ac maximam cerebro noxam suggerit, viarum spiritus obstructione, facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput grauâs. Huiusmodi ergo aer omnibus ex æquo ætatibus, omniq; temperaturæ noxius est: sicut è diuerso qui purus omnino est, nulli non ætati est utilis. Hinc non temere Auicenna 2. 1. doct. 2. sum. 1. cap. 2. in hunc prope modum scriptum reliquit: Aer quidem optime temperatus & clarus,
cui

cui nihil prorsus admistum est alienæ materiæ, quæ tota substantia spiritus temperatura contraria sit, sanitatem non efficit tantum, sed etiam conseruat: contrarius vero effectus producit contrarios. Verum quo prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est, Aerem pro tuenda bona valetudine duobus modis esse necessarium. Primo quidem ob spirituum & caloris innati refrigerationem: deinde vero ob humidi excrementi, spiritibus ac calori innato molestiam exhibētis, expulsionem. Quemadmodum enim externum ignem sine aeris euentilatione suffocari atque extingui videmus: ita etiam de spiritibus & calore innato imaginari oportet. Nisi enim per assiduam inspirationem & transpirationem calor naturalis refrigeretur & quali ventiletur, necesse est spiritum perire: aere enim indiget nutriente, conseruante, temperante, atque depurante, siue segregante. Nutritio ergo, conseruatio & temperatio caloris innati fiunt per aeris attractionem: depuratio per eiusdem expulsionem. Ac priores quidem fiunt aspera arteriæ dilatatione, quam *ἀσπλῶ* Græci nominant: ea enim aer frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde spiritus quoque animalis gignitur, excitat & recreat. Altera vero eiusdem arteriæ accidit contractione, *σπλῶ* Græci vocant, qua certe quod ex humorum deustione in toto animante contractum, velut fumidum est excrementum, expellitur. Aer itaque qui sic attrahitur, si foetidus & impurus fuerit, calorem innatum atque spiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi potest, facillime infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus est aer opti-

optimæ essentia, qui nihil vaporis seu halitus alieni in se admistum habeat, neq; turbidus aut nebulosus appareat. Qui enim talis existit, humores conturbat, & vt antea etiam dictum est, animam contristat. Sed sit exquisitè purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndiq; lustretur: & cui fumi, pulueres & nebulae admistæ non sint, & qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentem auram spiret, qualis circa *περὶ θεῶν* & Hierapolin, alibiq; in multis terrarum locis visitur: nec ex cloacis, qui urbem aut numerosum exercitum purgent, vitium contraxerit: nec ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine aut fumo coinquinatus sit: nec ob stagnum, vel flumen vicinum nebulosus sit: nec editis vndique montibus in cauo loco, siue valle conclusus vllum recipiat perflatum. Suffocans enim putrisq; est, similis ei qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum plurimus acervatur squalor ac situs. Proinde omni plane ætati noxius est, & vitandus, quemadmodum & quilibet inclusus. Hęc fere Galenus lib. i. cap. 16. de sanitate tuenda. In pestilente tamen ambientis constitutione ob generaliore putrefactionem, inclusus conuenientior existit: vnde per id tempus domi manere, fenestrasq; occludere oportet, ne qua pestilens aër ingrediatur. Quod si cui tamen eas aperire placuerit, curandū imprimis, vt sint versus Orientem aut Septentrionem constitutæ: idq; fiet à Sole iam aliquot horis orto. Calor enim Solis citius irrumpens caliginem atq; putredines aëris dissipat, omnemq; crassitudi-

tudinem eius attenuat. Ad postremum vero cauendum etiam, ne vel minimum quidem aeris qualitatibus suis tam actiuis quam passiuis, caliditate nimirum, frigiditate, humiditate & siccitate, excedat. Si vero talis loco habitationis nostræ natura defecerit, arte nostra moliendum erit, vt qualem esse expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri possit, Galenus lib. 9. Method. meden. cap. 14. & Auicenna 2. 1. doct. 2. Sum. 1. cap. 6. 7. 8. & 9. copiose admodum docent.

DE NIMIA VINI POTATIONE.

CAPVT XV.

*SI nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit medicina.*

Præceptum hoc loco de iis traditur, qui mane ob pridianum vini potum agrotant, nempe vt tum quoq; ipsis paulum vini propinetur. Porro largior vini inuitatio, quæ vltra quam satis est, ac multam in noctem producitur, ebrietatem nonnunquam, sæpe sitim matutinam, aliquando vero immodicam etiam corporis excalefactionem suscitare solet. Siquidem excalefactionē, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes, oleoq; incendium restingueres. Si ebrietatem cum nausea quadam, nihil incommodauerit, si etiam paulum eius mane propinetur. Quin Hipp. 2. Epid. in crapula & capitis dolore vinum meracum, vel panem quam calidissimum cum vino meracoco edendum suadet: scilicet voluit tum Hippoc. meracum exhiberi, vt ascendentes è crapula vapores ad vias vrinæ deriuarentur, vel vt excitato

cx

ex meri potu naturali calore præ copia grauato ac torpidiore reddito crapula ipsa vel per vomitum, vel per secessum solueretur. Sic enim facile vomitus elicietur, ventriculusq; à bile & pituita ceterisque prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeoq; crapula cum omni eius noxa discutietur. Vomitur enim præstare iudamentum, vt stomachus à materiis humoralibus euacuetur, autor est Auic. 4. 1. cap. 13. probatque vomitum bis in mense continuis duobus diebus, ex autoritate Hippocrat. in libro de dextra salubri & in libro de insomniis, nimirum vt secundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem 3. 1. doct. 2. capit. 8. non parum emolumenti ex eo consecuturum adferit, si quis semel in mense inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maxime ab ægritudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses tract. 4. ad Sultanum Babylonie hanc sententiam cum erroneam, hic conuellit verbis: Nocet, inquit, ebrietas omnis, & maxime assidua: errauit ergo qui esse putauit utilem ebrietatem semel in mense. Quin eadem etiam à Gulielmo Placentino libr. 1. capite 8. de curatione morborum, & à Gordonio particul. 2. Lili, capite 21. & à Valesco libr. 1. Philonii cap. 8. redarguitur, vt quibus præferuari, quam curari melius esse videatur. De vomitu plura infra cap. 85. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quod bibere illud non consueuerit, oblaeditur, huic & mane, quod adfuescat, idem propinandum est: sic enim fiet, vt ex vini sumptione minorem lacionem sentiat. Nam ab assuetis, vt est apud Hippocratem libro 2. a-

I

pho-

*Diosc. lib. 5.**cap. 7. &**Rhazes lib.**4. cap. 5. ad**Alman.*

phorif. 50. minor fit laſio. Si vero nocturnam vini potationem mane ſitis excipiat, ea mendosa eſt, & curatur quidem ſumptione vini, ſed magis tamen aqua. Caterum ininime ignorandum hoc loco, ab aſſidua & quotidiana ebrietate ſumopere omnibus tam firmum, quam imbecille cerebrum habentibus ex æquo cauendum eſſe.

Plinius lib. 14. cap. 22. Frequens ſiquidem ebrietas, quemadmodum 3. 1. doct. 2. capite 8. Auicenna teſtatur, ſex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primo namque iecoris *ἰκτερίαν*, hoc eſt, bonum habitum diſſoluit. Vinum enim immoderatiuſ ſumptum calorem eius naturalem vel obrundit, vel reſoluit atq; debilitat, adeo vt facultatem amittat ſanguificam, & aquoſas humiditates *ὑδρωπικὰς* efficientes pro ſanguine generet: vel hepar ipſum vna cum humoribus eius adurit; quam ſane tam magna ex parte ſequi ſolet *ἐλεφαντίασις*, quæ eſt Arabum lepra, vel mania. Deinde aſſidua fumorum è vino ſublatione bonam etiam cerebri conſtitutionem deſtruit: calidum quidem phrenitidi aut mania, frigidum vero epilepſiæ, lethargo, apoplexiæ aut caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continua- tam vini perpotationem ſequitur: atque inde ſane accidit, vt bibacibus & frequenter inebriati ſolit is caput, manus, ac reliqua membra prope omnia tremula efficiantur: idq; non tantum in ſenio, cuius maxime proprium hoc vitium eſt, ſed in cruda quoq; viridique ſeneſta, & quandoq; etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruiſ vitia, nempe conuulſionem ac paralyſin adducit. Vbi enim immoderatiuſ ſumitur vinum, vt quod cali-

calidam habeat temperaturam, facillime eos re-
plere solet. Talis siquidem natura prompte om-
nia subintrat, præsertim quum non admodum
crassam substantiam habuerit. Substantiæ igitur
copia vinum nervis hæc adfert mala, Galeno
comment. 5. lib. 5. aphorism. teste. Vinum etiam
frequenter in ventriculo acescit, vnde non mi-
nimum læduntur nervi. Ex defectu præterea cō-
coctionis vinum sæpe conuertitur, vel in crudas
atq; aquosas humiditates, quibus laxati nervi
resoluantur, vel in frigidos, crassos & glutino-
sos succos, quibus iidem obstructi aut distendū-
tur aut contrahuntur. Quinto apoplexiam pro-
creat: pituitoso enim, hoc est, frigido, crasso, len-
toque humore, quem temporis tractu generat,
adeo principalissimos cerebri ventriculos vna
vice & cumulativè replet, vt subito omnes cor-
poris particulæ motu simul ac sensu destituan-
tur. Sexto vero repentinam sæpe mortem adfert.
Locis enim spirationis vini vel inde generatarū
humiditatum multitudine vehementer coarctā-
tis atq; impeditis, ebrius stertendo & dormien-
do suffocatur. Hæc omnia Galenus etiam libro
tertio de temperamentis, in hunc scribens mo-
dum confirmat: Vinum, inquit, non semper ani-
mal calefacit, æque vt nec oleum flammam ac-
cendit, tamen aptissimum est ignis nutrimen-
tum. Imo si imbecillæ & exiguæ flammæ confer-
tim multum oleū infundas, suffocabis eā, prorsusq;
extingues potius, quam augebis. Sic igitur
& vinū, vbi plus bibitur, quam vt vinei possit, tā-
tum abest, vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora
vitia gignat, quippe apoplexia & paraplegia,
& quæ Græce Caros & comata vocamus & ner-

uorum resolutio, & comitiales morbi, & conuul-
siones, & tetani immodicum vini porum comi-
tantur: quorum vnumquodq; frigidum est vi-
tium. Hæc ille. Quanquam vero à nobis hæte-
nus dicta mala vino immoderatus sumpto ac-
cepta ferenda sunt, non parum tamen conferre
existimandum est, si modice bibatur. Auicenna
loco supra citato quinq; eius recenset commo-
da. Primo namq; calore & subtilitate substantiæ,
tum conuenienti quoq; & occulta proprietate
facilem efficit ciborum, quibus permiscetur, in
omnia membra distributionem. Vnde elegan-
tissime ab Hippocrate in libro de alimento, *ἐπι-
μαρτὴς τοῦ φησ* hoc est, alimenti vehiculum nun-
cupatur. Idq; merito sane: neq; enim ex ventri-
culo in venas, quæ sunt in hepate multæ & an-
gustæ, succus facile transmitti posset, nisi aliquis
et tenuis & aquosus humor, tanquam vehiculum
permisceretur. Deinde eadē etiam ratione phleg-
ma incidit atq; resoluit, meatuum obstructions
aperit, adeoque naturam ipsam ad excretionem
incitat. Tertio flauam bilem per viam, fudo-
rem, excrementa, & transpirationem insensibi-
lem, *ἀδύνην αὐτοῦ τοῦ Ἀλγερῶν* Græci vocant, ex-
pellit: idque intelligendum maxime de vino te-
nui, subrubeo, siue albo, per naturam debili, vel
abunde diluto. Potentia enim flauam bilem au-
gent potius, quam expellunt: quod insita qua-
dam vi in eam facile commutentur, & hepar ul-
tra quam satis est calefaciant. Quarto atram bi-
lem, quæ crassa & tardi motus est, per proprios
meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os
ventriculi nullo negotio deducit, eandemque è
corpore tandem vna cum facibus exigit. *Quin e-*
tiam

tiam melancholiz noxas substantia, temperamento, & effectibus suis contrariis reprimat ac tollit. Melancholia siquidem tristitiam, timorem, pusillanimitatem & auaritiam: vinum vero letitiam, audaciam, magnanimitatem & liberalitatem parit. Quinto medetur omnibus modis seu speciebus lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos tantumq; non exolutos, abunde reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, nervis, chordis & iuncturis infidentes aut eximit, aut certe minuit. Adhuc in arefactina lassitudine, re ita postulante, velociter humedat, praesertim si dilutam fuerit. Praestat praeterea & alia quamplurima commoda: Galeno enim teste libro 3. de temperament. capite 3. omnium celerrime nutrit: nam vt adsimiletur, mutationem desiderat minimam. Calorem praeterea & spiritum naturalem corroborat, totum corpus calefacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, libidinem incitat, praeterea omnibus aliis potibus concoctionem semicrutorum humorum in quauis corporis parte adiuvat, & vt vnico verbo rem totam perstringam, hominem & anima & corpore reddit viriliorem: vnde abstemii, si cetera aequabiliter se habeant, reliquis sunt effeminatiores.

DE MELIORE VINO.

CAPVT XVI.

Gignit & humores melius vinum meliores,
 Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
 Vinum fit clarumq; vetus, subtile, maturum,